

МРНТИ 15.01.11

<https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-7847.15>

Оспанова А.С.¹

¹ Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті
(Алматы, Қазақстан)

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТА ТУРАЛЫ ТҮСІНІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТАР ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация

Бұл ғылыми мақалада мектеп жасындағы зияты зақымдалған балалардың қоршаған орта туралы түсініктерін қалыптастыруда әдістемелік жұмыстарды ұйымдастыру мәселелерді қарастырады. Мектеп жасында мүмкіндігі шектеулі балалардың қоршаған орта туралы түсініктерін қалыптастыруда балаларда әр түрлі қиындықтар орын алады. Интеллектуалдық дамуы бұзылған балалардың кемшіліктері жалпыға белгілі. Мұндай көріністердің сапасын жақсарту - табысты әлеуметтендірудің алғышарттарының бірі.

Оқушыларды практикалық жұмыстарды орындауға дайындау кезінде жалпы оқу іс-әрекеті дағдыларының қалыптасу деңгейін және арнайы түзету мектебінде нұсқаулықты қолдануға қойылатын талаптарды ескеру қажет. Олигофрен балалардың танымдық іс-әрекетінің ерекшеліктерін зерттеген дефектологтардың еңбектерінде зияты зақымдалған балалардың танымдық үдерістердің дамуына елеулі әлеуетті мүмкіндіктері бар және бұл мақсатқа жетудің анықтаушы факторы оларды оқытудың арнайы ұйымдастырылған жүйесі болып табылады. Арнайы педагогикада оқушылардың білім, білік және дағды сапасын арттыру, ақыл-ой кемістігі бар оқушыларды ересек өмірге және еңбек қызметіне дайындау үшін дәрменсіз жұмысын кеңінен пайдалану қажеттілігі туралы мәселе өзекті болып табылады. Ақыл-ой кемістігі бар оқушыларға түзету-дамыту әсері және олардың жеке қасиеттерін жетілдіру үшін дұрыс ұйымдастырылған дербес оқу іс-әрекетінің маңызы ерекше.

Оқушылардың әр түрлі тапсырмаларды өз бетінше орындауы пәннің білім беру-тәрбиелік және түзету мүмкіндіктерін табысты іске асыруға көмектеседі.

Түйінді сөздер: Ерекше білім алуды қажет ететін, интеллектуалды даму, олигофрен, танымдық үдеріс, зияты зақымдалған, жаратылыстану, инновациялық технологиялар

Оспанова А.С.¹

Казахский национальный женский педагогический университет
(Алматы, Казахстан)

ОРГАНИЗАЦИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПО ФОРМИРОВАНИЮ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ОБ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЕ

Аннотация

В данной научной статье рассматриваются вопросы организации методической работы по формированию представлений об окружающей среде у детей с нарушениями интеллекта школьного возраста. У детей школьного возраста возникают различные проблемы, требующие особых знаний, в том числе и для формирования у детей с нарушениями интеллекта представления об окружающей среде. Общеизвестны недостатки детей с нарушением интеллектуального развития. Улучшение качества таких проявлений – одна из предпосылок успешной социализации.

При подготовке учащихся к выполнению практических работ необходимо учитывать уровень сформированности навыков общеобразовательной учебной деятельности и требования к применению инструкции в специальной коррекционной школе. В трудах дефектологов, изучающих особенности познавательной деятельности детей олигофрена, имеются значительные потенциальные возможности для развития познавательных процессов у детей с нарушениями интеллекта и определяющим фактором достижения этой цели является специально организованная система их обучения. В специальной педагогике актуальным является вопрос о необходимости широкого использования

беспомощной работы учащихся для повышения качества знаний, умений и навыков, подготовки умственно отсталых учащихся к взрослой жизни и трудовой деятельности. Для умственно отсталых учащихся особое значение имеет правильно организованная индивидуальная учебная деятельность для коррекционно-развивающего воздействия и совершенствования их индивидуальных качеств.

Самостоятельное выполнение учащимися различных заданий помогает успешно реализовать образовательно-воспитательные и коррекционные возможности предмета.

Ключевые слова: *Интеллектуальное развитие, олигофрен, познавательный процесс, с поражением интеллекта, естественнонаучные, инновационные технологии*

A.S. Ospanova¹

*Kazakh national women's pedagogical University
(Almaty, Kazakhstan)*

ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK WITH CHILDREN WITH LIMITED OPPORTUNITIES OF SCHOOL AGE TO FORM IDEAS ABOUT THE ENVIRONMENT

Annotation

This scientific article discusses the organization of methodological work on the formation of ideas about the environment in children with intellectual disabilities of school age.. The shortcomings of children with intellectual disabilities are well known. Improving the quality of such manifestations is one of the prerequisites for successful socialization. When preparing students to perform practical work, it is necessary to take into account the level of formation of skills in General educational activities and the requirements for the use of instructions in a special correctional school. In the works of defectologists who study the features of cognitive activity of oligophrenic children, there are significant potential opportunities for the development of cognitive processes in children with intellectual disabilities and the determining factor for achieving this goal is a specially organized system of their training. In special pedagogy, the question of the need for widespread use of helpless work of students to improve the quality of knowledge, skills, and preparation of mentally retarded students for adult life and work is relevant. For mentally retarded students, a properly organized individual educational activity is of particular importance for the corrective and developmental impact and improvement of their individual qualities.

Independent performance of various tasks by students helps to successfully implement the educational and correctional capabilities of the subject.

Key words: *autism, verbal and nonverbal relationships, alternative relationships, social emotions, Dialogic skills, mutation*

Мүмкіндігі шектеулі балаларда соның ішінде зияты зақымдалған балалардың қоршаған орта туралы түсініктерін қалыптастыруда мектеп жасында әр түрлі қиындықтар орын алады. Интеллектуалдық дамуы бұзылған балалардың кемшіліктері жалпыға белгілі. Мұндай көріністердің сапасын жақсарту - табысты әлеуметтендірудің алғышарттарының бірі.

Оқушыларды практикалық жұмыстарды орындауға дайындау кезінде жалпы оқу іс-әрекеті дағдыларының қалыптасу деңгейін және арнайы түзету мектебінде нұсқаулықты қолдануға қойылатын талаптарды ескеру қажет. [1.226].

Олигофрен балалардың танымдық іс-әрекетінің ерекшеліктерін зерттеген дефектологтардың еңбектерінде зияты зақымдалған балалардың танымдық үдерістердің дамуына елеулі әлеуетті мүмкіндіктері бар және бұл мақсатқа жетудің анықтаушы факторы оларды оқытудың арнайы ұйымдастырылған жүйесі болып табылады.

Арнайы педагогикада оқушылардың білім, білік және дағды сапасын арттыру, ақыл-ой кемістігі бар оқушыларды ересек өмірге және еңбек қызметіне дайындау үшін дәрменсіз жұмысын кеңінен пайдалану қажеттілігі туралы мәселе өзекті болып табылады. Ақыл-ой кемістігі бар оқушыларға түзету-дамыту әсері және олардың жеке қасиеттерін жетілдіру үшін дұрыс ұйымдастырылған дербес оқу іс-әрекетінің маңызы ерекше.

Оқушылардың әр түрлі тапсырмаларды өз бетінше орындауы пәннің білім беру-тәрбиелік және түзету мүмкіндіктерін табысты іске асыруға көмектеседі. Тірі және өлі табиғатты зерттеу барысында жүргізілетін өзіндік практикалық жұмыстар екі негізгі мақсатты көздейді: оқушыларды қажетті

практикалық дағдылармен қаруландыру және осы дағдыларды қызметтің басқа түрлеріне көшіре білуге үйрету.

Әдіскерлердің көпшілігі табиғаттану блогының сабақтарында дербес жұмыстардың үлес салмағын айтарлықтай күшейту қажет деп санайды. Зияты зақымдалған оқушылар әр түрлі тапсырмаларды өз бетінше орындау арқылы жаттығады, оқу біліктері соғұрлым жақсырақ бекітіледі, білім сапасы артады, дербестік қарқынды дамиды. Сонымен қатар, бір ғана сабақта өзіндік жұмыстардың көлемін арттыру оқыту процесін тиімді ұйымдастыру үшін жеткіліксіз. Сабақта оқушылардың өзіндік іс-әрекетінің тиімділігін арттырудың маңызды шарты сабақтың барлық кезеңдеріне дербес жұмысты ажыратылмайтын элемент ретінде енгізуді мойындау керек. Бұл кестені толтыру, картада объектілерді табу, қарапайым зертханалық жұмыстарды орындау. Мысалы, су температурасын өлшеу, көкжиек жақтарының бағыттарын анықтау, мұғалім ұсынған жоспар бойынша объектіні (пәнді) сипаттау, проблемалы есептерді шешу, оқулықтың мақалаларын оқу және сұрақтарға жауап беру, суреттерді орындау және т. б. болуы мүмкін. [2.346].

Мұндай сабақтардың тиімділігі оқушылардың өз бетінше білім алу мен қолдануға дайындығына байланысты. Оқушылар өз бетінше қорытынды жасай білу, салыстыру, жалпылау, тәжірибелік жұмыстарды тез және дұрыс орындай білу үшін оларды үйрету қажет. Оқыту өзара байланысты, сабақтастықты және орындалатын жұмыстардың біртіндеп күрделенуін қамтамасыз ететін жүйеде жүргізілуі тиіс.

Әр оқушының өзіндік жұмысқа қатысуы үшін, тапсырмалар барлық топ оқушыларының мүмкіндіктерін ескеріп қамтылуы керек. Жаратылыстану материалдарын оқып үйрену, және қолдану қабілеті әртүрлі деңгейдегі оқушыларға сараланған тәсілдің алуан-түрлісі қажет. Бұл жалпы интеллектуалды және арнайы дағдыларды қалыптастыруға бағытталған дайындық жаттығуы; орындалатын іс-қимылдардың саны жағынан да, мазмұны жағынан да әр түрлі күрделіліктегі міндеттерді қосу; әртүрлі көмек жүйелерін ұйымдастыру басты мақсат болып табылады. [4.116].

Пәнге деген қызығушылық әр түрлі жұмыс түрлерімен ғана емес, сонымен қатар материалды ұсынудың сыртқы формаларымен (сызбалар, диаграммалар, графикалар) қамтылады. Танымдық қызығушылықты оятуға, ақыл-ой белсенділігін, есте сақтау қабілетін, зейінді, оның ішінде оқу процесінде әр түрлі формадағы және мазмұндағы ойын-сауық тапсырмаларын ынталандыруға жатқызуға болады. Жаратылыстану пәндерінің мазмұны балаларды оқытуда үлкен мүмкіндіктер ұсынады.

Жаратылыстану циклі сабақтарында оқушылардың сөйлеу тілін дамытуға және сөздік қорын байытуға көп көңіл бөлінеді. Оқу пәндерінің ерекшелігін ескере отырып, сөздік жұмысын жүйелі жүргізуге көп уақыт бөлінеді. Мұғалім зияты зақымдалған оқушылардың белсенді сөздігіне енгізілген терминдер мен түсініктердің ауқымын анықтап, тиісті сөздік қорын қажет ететін тапсырмалар мен сұрақтарды құрастыруы керек. Пассивті резервке енгізілген терминологияны саналы түсіну бойынша жұмыс жүргізудің маңызы зор.

Жаратылыстану циклінің тақырыптары бойынша сөздік жұмыс барысында сөздің белгілі бір визуалды бейнемен байланысты болуын қамтамасыз ету үшін әртүрлі көрнекілік түрлерін қолдану қажет.

Әдетте, келесі жолын қолданамыз - маскировка (табиғи зат), сурет, нысанның атауы жазылған көрнекілік (мысалы, кәдімгі модель, «жазық» суреті, жазуы бар тақтайша). Зияты зақымдалған балалардың сөйлеу дағдысы дамуының ерекшеліктерін ескере отырып (сөздік қордың кедейлігі, қарапайым емес сөйлемдердің таралуы, грамматикалық құрылыстың бұзылуы және т.б.) мұғалім арнайы терминдер оқытылатын жұмысқа назар аударып қана қоймай, оқушыларға қол жетімді ұғымдардың мағыналарын нақтылап, сонымен бірге оқушылардың өз сөзіне назар аудару, өз бетінше тұжырым жасауға қатаң талаптар қою маңызды.

Түзету-дамыту жұмысының негізгі әсері балалардың белсенділігін арттыру және олардың таным қызметінің деңгейін арттыру үшін алғышарттарды қалыптастыру деп есептеуге болады. Түзету жұмысының сипатталған тәсілдерінің көмегімен қоршаған орта туралы түсініктерді қалыптастыру бойынша педагогикалық міндеттерді шешуде белгілі бір прогреске қол жеткізуге бағытталады. [5.96].

Жаратылыстану және табиғаттану пәндерінің мазмұны қарапайым ғылыми жаратылыстану ұғымдарын меңгеруді және күнделікті қызметте оларды қолдана білуді қарастырады.

Табиғаттану циклы пәндерін оқыту тек жаратылыстану ғылымының білімдерін қалыптастыруға ғана емес, ақыл-ой және психикалық даму кемшіліктерін түзетуге бағытталуы тиіс. Тірі және өлі табиғатпен, табиғи құбылыстармен танысу кезінде оқушыларда байқағыштықты, назар аударуды,

есте сақтауды дамыту қажет. Оқушылар әр түрлі нысандарды салыстыруды, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауды, алдымен мұғалімнің көмегімен, содан кейін өздігінен қарапайым себеп-салдарлық тәуелділіктерді орнатуды үйренуі тиіс. Табиғат объектілері мен құбылыстарын бақылау, олармен болған өзгерістерді салыстыру арқылы табу, алынған материалдарды жинақтау оқушылардың ойлауын түзетуге ықпал етеді. Табиғат құбылыстары мен объектілерімен тікелей таныстыру, табиғаттағы бақылау, сабақтарда әртүрлі көрнекі құралдарды (табиғи объектілерді, баспа құралдарын, кино - және бейнематериалдарды көрсету) пайдалану негізінде табиғаттану материалдарын меңгеру процесінде оқушылардың танымдық қызметі жандандырылады. Тірі және өлі табиғат зерттелетін пәндер ("Қоршаған ортаның құбылыстары мен заттарымен танысу «дүниетану», «жаратылыстану" - төменгі сыныптарда; "География" және «биология» — жоғарғы сыныптарда) дәстүрлі түрде зияты зақымдалған оқушылардың қызығушылығын тудырады, бұл зерттеу нәтижелерімен расталған. [6.106].

Оқушылардың осы оқу бағдарламасына деген оң көзқарасы пәннің мазмұнына деген қызығушылығымен, сондай-ақ оқу ақпаратын беру формасымен, яғни оқытудың қолданылатын әдістері мен тәсілдерімен түсіндіріледі. Бұл пәндерде табиғаттағы заттар мен құбылыстарды, объектілерді немесе олардың бейнелерін тікелей бақылау жетекші орын алады. Сабақтар барысында әр түрлі көрнекілік түрлері пайдаланылады, сабаққа әртүрлі әңгімелерді, формасы мен мазмұны жағынан әр түрлі жаттығулар мен тапсырмаларды қосуға, оқушылардың жеке тәжірибесін пайдалануға, бақылау мен практикалық жұмыстардың көп санын толтыруға болады. Яғни бүгінгі заман талабына сай АКТ пайдалану, мен сабақта инновациялық технологияларды пайдалану қажеттілігін көздейді. [7.76].

Ресейдің арнайы түзету мектептерінде әрбір оқу пәні пропедевтикалық кезеңде болады. Оқушылардың жаратылыстану циклі пәндерін оқуға "қоршаған ортаның құбылыстары мен заттарымен танысу негізінде ауызша сөйлеуді дамыту" (I-V сыныптар) бағдарламалық курсының сабақтарын дайындайды. Әр түрлі оқу жоспарлары мен бағдарламаларына сәйкес бұл сабақтар бірнеше рет атауын өзгертті, бірақ олардың мақсаттарының бірі табиғат объектілері мен құбылыстары туралы қарапайым бастапқы түсініктерді қалыптастыру және оқушыларды "жаратылыстану" және "География" бағдарламалық курстарын меңгеруге дайындау болды. [2.366].

Мектепке қабылданған кезінде зияты зақымдалған балаларында кейбір өмірлік тәжірибелерінен қалыптасқан - табиғаттың заттары мен құбылыстары туралы алғашқы түсініктері болды. Өз бетінше алған білім мен түсініктер, әдетте, қанағаттанарлықсыз: бұрмаланған, толық емес сипатта болды. Бұл білім бастауыш оқыту процесінде нақтыланады, кеңейтіледі және тереңдетіледі, сонымен базалық жаратылыстану ғылымының түсініктері мен ұғымдары қалыптасады.

Жаратылыстану ғылымы курстары интеллекті бұзылған оқушылар үшін объективті күрделі болып табылады (абстракцияның үлкен үлесі, оқушылардың жеке тәжірибесіне тірек болмауы, жаңа терминдер мен атаулар және т.б. көп болуына байланысты), сондықтан жүргізіліп жатқан дайындық жұмысына және зияты зақымдалған оқушыларға арналған жаратылыстану-ғылыми блоктың заттарының тартымдылығына қарамастан, олар бағдарлама талаптарына сәйкес меңгеруі тиіс материалды, кейде түсіну, есте сақтау және жаңғырту үшін қиын болып табылады.

Зерттеушілердің мәліметтері бойынша осы блоктың пәндерін жүйелі түрде зерттеу барысында келесі қиындықтар кездеседі: оқушылар елеулі белгілерді бөліп, саралай алмайды, зат немесе объектінің өзіндік ерекшелігін көрсетуге мүмкіндік беретін анық емес және өзгертін белгілерді жинақтай және жүйелей алмайды, ажырата алмайды; олар табиғи объектілердің немесе заттардың атауларын дұрыс есте сақтайды және қайта жаңғыртады, атауларды өз бетінше ойлап табады; объектінің (заттың) атауы мен оның бейнесін дұрыс салыстыра алмайды, нақты затты (объектіні) қандай да бір ұғымға дұрыс жатқызбайды; табиғаттану ұғымдарын қалыптастыру кезінде оқушылар объектінің немесе құбылыстың сыртқы түрін көрсететін жекелеген белгілер мен байланыстарды жақсы жаңғыртады; бірқатар жағдайларда оқушылар жауап беру кезінде қойылған сұраққа тікелей қатысы жоқ білімді іске асыруға тырысады.

Арнайы психологиялық-педагогикалық зерттеулерде орта және жоғары мектеп оқушылары өздерінде бар табиғаттану мәліметтерін әртүрлі пайдаланады. VI-VII сынып оқушылары үшін жауаптардың нақтылануы тән, бірақ олар көбінесе объектілер мен құбылыстарды сипаттайтын маңызды белгілерді көрсете алмайды. Жоғары сынып оқушыларының қысқаша жауаптары туралы мәліметтер кездеседі. Олар мектеп курсында оқылмайтын объектілерді (заттарды) жиі атайды, бұл

өмірлік тәжірибе арқасында алынған жаратылыстанушылық мәліметтерді еске алудың салдары болып табылады.

Жаратылыстану ғылымы циклінің барлық пәндеріне ортақ көрсетілген қиындықтардан басқа, жекелеген пәндерге тән қиындықтар бар, олардың ерекшелігіне байланысты (мысалы, географияны оқу кезінде ақыл-ой кемістігі бар оқушылардың кеңістікте және карта бойынша бағдарлануына байланысты проблемалар туындайды). Сабақты құру, сөздік және иллюстрациялық материалды таңдау, оқу ақпаратын меңгеру деңгейін бекіту және тексеру үшін, сондай-ақ оның сапасын бақылау үшін пайдаланылатын тапсырмаларды құрастыру кезінде ақыл-ой кемістігі бар оқушылардың интеллектуалдық және психикалық саласының ерекшеліктерін, жалпы және арнайы педагогиканың негізгі принциптері мен ережелеріне сүйену қажет. Арнайы түзеу мектебіндегі жаратылыстану блогы сабақтарына дайындық кезінде оқыту әдістері мен тәсілдерін таңдау, оқыту құралдарын, тапсырмалар мен жаттығуларды таңдау кезінде оқушылардың білім деңгейін, олардың оқу материалын қабылдауға дайындығын, қабылдау, есте сақтау, назар салу, ойлау сияқты психикалық процестердің қалыптасуын ескеру қажет. Бұл типтік қателіктерді қарастыруға, оларды болдырмауға және берік және саналы пәндік білімді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Зияты зақымдалған оқушылар алған білімдерін практикалық қызметте толық және өз бетінше пайдалана алмайды. Ең жиі кездесетін бұзушылықтарға ойлау операцияларының тұрақсыздығы, талдаудың әлсіздігі, ұқсастық белгілерін бөлудегі айырмашылықтар мен қиындық белгілерінің неғұрлым жеңіл бөлінуі, объектінің арнайы белгілерін бөлудегі қиындықтар, дербес салыстыру кезінде объектілерді заңсыз теңдестіру, ойлау инерттілігі, "тұтқырлығы" және пікірдің сәйкессіздігі, өзара байланыстардың қалыптасуының қиындығы жатады.

Зияты зақымдалған оқушыларға қабылдаудың көлемінің тарлығы, кеңістіктік байланыстарды орнатудағы қиындықтар тән. Мұндай балалардың заттар мен объектілерді тануы жалпы және жеке тану кезінде көрінетін өзіндік ерекшеліктерге ие. Оқушылар алдында ерекше тану талаптары қойылғаннан кейін олар нәтижелі әрекет етеді. Мысалы, арнайы мектеп оқушыларында табиғи объектілерді тану кезінде олар басқа жағдайларда ұсынылған болса қиындықтар туындайды. Осыған байланысты оқушыларға әр түрлі жағдайларда (зерттелетін объект әр түрлі жағдайларда - жылдың әр мезгіліндегі табиғи аймақ, табиғи және арнайы жасалған жағдайларда өсімдік немесе жануар және т.б.) және әр түрлі графикалық құралдармен орындалған (бір мезгілде фотографиялық, сурет салынған және схемалық) объектілердің бейнесін ұсыну қажет. Объектілердің немесе құбылыстардың сипаттамасы жетекші белгілерді, сондай-ақ өзгеріп отыратын анық емес бөлшектерді қамтуы тиіс (оқушыларға сипаттама бойынша объектіні анықтауға тапсырмалар ұсынылады, мысалы: "бұл өзен Қазақстанның азиялық бөлігінде батыстан шығысқа қарай ағады. Психологтар мен дефектологтар ақыл-ой кемістігі бар балалардың жадысын сипаттайтын ерекшеліктерді атап өтеді: оқу ақпаратын сақтау және есте сақтау қиындығы, айтудың көмескілігі. Материалды есте сақтауды жеңілдету және оны жақсы ойнату үшін есту, сондай-ақ көру және тактильді түрлі талдағыштарды қосуды талап ететін әдістемелік тәсілдерді қолдану қажет. Табиғаттану материалдарын көрнекі материалды (суреттер, схемалық бейнелер, табиғи құралдар, макеттер, муляждар, коллекциялар, кино және бейнематериалдар), қорда бар білімдерді бекітуге ықпал ететін бағдарламалық материалды меңгеруді, есте сақтауды және жаңғыртуды жеңілдететін тірек сөздер мен схемаларды кең қолданбай зерделеу мүмкін емес. [8.42б].

Жоғарыда айтылған ақпараттарға сүйене отырып, зияты зақымдалған балаларды оқытуда болашақ мамандар яғни студенттерге жаратылыстануды меңгеруінің сәттілігі оқу материалының мазмұнын дұрыс таңдауға, оны дұрыс құрылымдауға, оқыту әдістері мен әдістерін дұрыс таңдауға, оқушылардың жеке сенсорлық тәжірибесіне, оқудың өмірмен байланысына, сондай-ақ оқушының өмір тәжірибесінің байланысымен тікелей байланысты болады деп қорытынды жасауға болады. Оқытушы ретінде оқушылардың интеллектуалды және психикалық ерекшеліктерін ескеруге оқытудың түзету және дамытушылық бағдарын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1. Gamayunova A.N. Uroki estestvoznaniya v special'noj (korrekcionnoj) shkole VIII vida. /Zh «Vospitanie i obuchenie detej s narusheniyami razvitiya» - 2003 - № 3.*
- 2. Ekzhanova E.A. Sistemnyj podhod k razrabotke programmy korrekcionno – razvivayushchego obucheniya detej s narusheniem intellekta. // Defektologiya. – 1999g. - №6*

3. Kosymova A.N. *Korreksiya predstavlenij ob okružhayushchem mire u detej s narusheniyami intellekta* // *Defektologiya* - 2006, - №5.
4. Bgazhnokova, I.M. *Vospitanie i obuchenie detej i podrostkov s tyazhelymi i mnozhestvennymi narusheniyami razvitiya* [Текст] /
5. Gamayunova A.N. *Uroki estestvoznaniya v special'noj (korrekcionnoj) shkole VIII vida/ A.N. Gamayunova* // *Vospitanie i obuchenie detej s narusheniyami razvitiya*. - 2003. - № 3.
6. Sergeenko N.I. *Obshchenie s prirodoj kak sredstvo korrekcii emocional'no-volevoj sfery u detej s narusheniyami razvitiya/ N.I. Sergeenko* // *Vospitanie i obuchenie detej s narusheniyami razvitiya*. - 2007. - № 1.
7. Zharatylystanu. *1-4-synyp. Oқulyqtary.* / S.N.Kuznecova, Ә.Қ.Zhamieva, D.N.Sapaқov, I.N.Vaseva, M.Қ.Қысajynova, M.Қ.Tasbolatova – Astana: «Nazarbaev ziyatkerlik mektepteri» DDBҰ, 2016-2019z